

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

गोविंदभाई गोरधनभाई पटेल आणि इतर

- विरुद्ध -

गुलाम अब्बास मुल्ला अल्लीभाई आणि इतर

१७ डिसेंबर १९७६

[मा. मुख्य न्यायमूर्ति ए.एन. रे, मा. न्यायमूर्ति बेग, आणि मा. न्यायमूर्ति जसवंत सिंग]

भारतीय संविदा कायदा, १८७२ कलम ५६, निराशाचा सिद्धांत, जेव्हा लागू होतो.

मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेतजमीन कायदा, १९४८ कलम ६३(१), विक्रीसाठी परवानगी, प्रशासकीय, न्यायिक किंवा न्यायिकवत कायदा आहे किंवा नाही.

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, न्यायनिवाड्याचा सिद्धांत, औपचारिक दोषासाठी फेटाळलेल्या कार्यवाहीला लागू आहे की नाही हे समवर्ती अधिकारक्षेत्राच्या प्राधिकरणाला त्याचा दिलासा देण्यासाठी त्यानंतरच्या कार्यवाही विचारात घेण्यास प्रतिबंधित करते का ?

उत्तरवादींनी त्यांची शेतजमीन अपीलकर्त्यांना विकण्यास सहमती दर्शवली. हक्कविलेख आणि जमिनीचा ताबा अपीलकर्त्यांना देण्यात आला आणि दोन्ही पक्षांनी संयुक्तपणे जिल्हा उपजिल्हाधिकारी ठाणे प्रांत यांच्याकडे मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेत जमीन कायदा, १९४८ कलम ६३ अन्वये, विक्रीसाठी परवानगी मागितली. इच्छुक खरेदीदार हा मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेतजमीन नियम १९५६ च्या नियम ३६ (एफ) अंतर्गत जिल्हाधिकारी यांच्याकडून प्रमाणपत्र मिळवू शकला नव्हता की त्याला शेतीचा व्यवसाय करायचा होता आणि तो वैयक्तिकरीत्या जमिनीवर शेती करण्यास सक्षम होता, या कारणावरून परवानगी नाकारण्यात आली. त्यानंतर, उत्तरवादींचे सहकार्य नसतानाही, अपीलकर्त्यांनी ठाण्याचे अतिरिक्त जिल्हाधिकारी यांच्याकडून आवश्यक मंजूरी मिळवली. करार रद्द ठरविण्यासाठी उत्तरवादींनी दाखल केलेला दाव्यात न्यायचौकशी न्यायालयाने हुकूमनामा दिला. अपीलात, उच्च न्यायालयाने असे मत व्यक्त केले की प्रांत अधिकाऱ्याने राज्याला परवानगी देण्यास नकार दिल्याने कराराचे पालन करणे अशक्य झाले आहे.

अपील मंजूर करताना , न्यायालयाने

ग्राह्य धरले: (१) पक्ष संविदा अधिनियमाच्या कलम ५६ द्वारे बांधील आहेत, ज्यानुसार एखादी संविदा केवळ त्याच्या अंमलबजावणीनंतर काहीतरी बदल किंवा अडथळा आल्यास तो अव्यवहार्य किंवा पालनासाठी अशक्य होतो. प्रांत अधिकाऱ्याचा आदेश इतका आपत्तीजनक नव्हता. [519 - ए-सी]

सत्यव्रत घोष - वि. - मुगनीयराम बांगूर अँड कंपनी आणि अन्न. [१९५४] एस. सी. आर ३१०; श्रीमती. सुशीला देवी आणि अन्न.- वि. - हरि सिंग आणि इतर. [१९७१] २ एस. सी. सी. २८८ आणि टॅम्पलिन स्टीमशिप कंपनी लिड वि. अँग्लो-मेक्सिकन पेट्रोलियम प्रॉडक्ट्स कंपनी लिमिटेड [१९१६] २ ए. सी. ३९७, ४०३ लागू केले .

जोसेफ कॉन्स्टन्टाईन स्टीमशिप लाइन लिमिटेड - वि - इम्पीरियल स्मेल्टिंग कॉर्पोरेशन लिमिटेड [१९४२] ए.सी. १५४, १६८ वर संदर्भित.

(२) जे कार्य जिल्हाधिकारी किंवा अधिकृत अधिकारी मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेत जमीन कायदाच्या कलम ६३(१) च्या परंतुकानुसार पार पडतात ते प्रशासकीय आहे आणि ते न्यायिक किंवा न्यायिकवत नाही. [५१९ जी-एच]

द स्टेट ऑफ मद्रास - विरुद्ध - सी.पी. सारथी आणि आणखी एक . ए.आय. आर. १९५३ एस. सी.५३; ए. भास्कर - विरुद्ध - महाधिवक्ता ए.आय.आर. १९६२ केरळ ९०; शांतानंद - विरुद्ध - महाधिवक्ता ए.आय.आर. १९५५ राज. १६६ आणि अब्दुल कासिम - वि. - मो. दाऊद ए. आय. आर. १९६१ मॅड. २४२ समानता चिन्हांकित.

(३) गुणवत्तेच्या आधारे नव्हे, तर केवळ औपचारिक दोषामुळे प्राधिकरणाने कार्यवाही रद्द केल्याने न्यायनिवाड्याच्या सामान्य तत्वांच्या लागू होण्याला आकर्षित करणार नाही आणि हे समवर्ती अधिकारक्षेत्राच्या प्राधिकरणाला त्याच अनुतोषा साठी त्यानंतरच्या कार्यवाही विचारात घेण्यास आणि गुणवत्तेच्या आधारावर योग्य ते आदेश पारित करण्यापासून प्रतिबंधित करणार नाही. [५२० एफ-एच]

पुताली मेहाती - विरुद्ध - तुलिया आय. एल. आर. ३ बॉम. २२३ आणि पेथापरुमल वि. मुरुगांडी १८ मॅड. ४६६, लागू केले.

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण: दिवाणी अपील क्र. १८६० ऑफ १९६८.

(अपील क्रमांक ४७२/६० मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या २९ जानेवारी १९६८ रोजीच्या निर्णय आणि हुक्मनाम्यावरून विशेष अनुमतीने अपील दाखल).

आर. पी. भट्ट, बी. आर. आगरवाला आणि जनेंद्र लाल ---- अपीलकर्त्यांसाठी.

सचिन चौधरी, प्रकाश मेहता, रविंदर नारायण आणि मेसर्स बी. दादाचंजी अँड कंपनी चे के. एल. जॉन.
-----उत्तरवाद्यांसाठी .

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय मा. न्या. जसवंत सिंग द्वारे -

२९ जानेवारी १९६८ रोजीच्या मुंबई उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णय आणि हुकूमनाम्याच्या विरोधात विशेष अनुमतीद्वारे केलेले ह्या अपीलाला संविदा कायद्याच्या कलम 56 मध्ये समाविष्ट असलेल्या निराशेच्या सिद्धांताच्या लागू होण्याच्या किंवा अन्यथाच्या प्रश्नाचा समावेश आहे, ज्यामध्ये जोसेफ कॉन्स्टाईन स्टीमशिप लाइन लिमिटेड - विरुद्ध - इम्पीरियल स्मेल्टिंग कॉर्पोरेशन लिमिटेड¹ मधील व्हिसकाउंट मॉघम च्या शब्दांचा वापर केला आहे. "संविदा झाल्यानंतर उद्भवलेल्या अशक्यतेमुळे संविदेचे पालन करण्याचे केवळ एक विशेष प्रकरण आहे" किंवा सत्यव्रत घोष - विरुद्ध - मुगनीराम बंगुर² अँड कंपनी आणि अत्र मधील न्यायमूर्ति मुखर्जी यांचे शब्द वापरायचे झाल्यास "हा खरोखरच संविदेची अशक्यता किंवा बेकायदेशीरपणा यावर देखरेख ठेवण्याच्या कायद्याचा एक पैलू किंवा भाग आहे आणि त्यामुळे तो भारतीय संविदा अधिनियमाच्या कलम ५६ च्या कक्षेत येतो."

हे अपील ज्या तथ्यांमधून उद्भवते त्यांची व्याप्ती कमी असून ती थोडक्यात पुढीलप्रमाणे सांगितली जाऊ शकतात: उत्तरवादी हे ठाणे येथील पोखरण तलाव रस्त्याजवळील मजवाडे गावात 7 एकर आणि 13 गुंठा इतक्या क्षेत्रफळाच्या चार भूखंडांचे आणि त्यावर उभ्या असलेल्या बंगल्याचे मालक आहे. त्यांनी होमी डी. दुबाशकडून 9 सप्टेंबर 1953 रोजीच्या विक्री पत्रानुसार ते विकत घेतले होते. त्यांनी अपीलकर्त्यांना रुपये 25,000/- मध्ये, 16 मे 1957 रोजी झालेल्या करारानुसार, विकण्यास संमती दिली होती त्यातील संबंधित खंड खालीलप्रमाणे आहेत -

"5. जर खरेदीदार मालक, मालकीचा पुरावा, हस्तांतरण, मालकी, भाडे पावती किंवा या कराराचा सारांश किंवा विक्रीशी संबंधित इतर कोणत्याही बाबींवर आग्रह धरतील जे विक्रेते काढून टाकण्यास किंवा त्याचे पालन करण्यास असमर्थ असतील किंवा कोणत्याही कारणास्तव इच्छुक नसतील, तर विक्रेत्यांना अशा मागणी किंवा आक्षेपासंदर्भात कोणतीही वाटाघाटी किंवा खटला असूनही, खरेदीदारांना किंवा त्यांच्या वकिलांना विक्रीसाठीच्या करार विखंड करण्याच्या त्यांच्या हेतूची लेखी सूचना देण्यास स्वातंत्र्य असेल, जोपर्यंत अशी मागणी किंवा आक्षेप मागे घेतला जात नाही आणि अशी नोटीस दिली गेली तर आणि ज्या दिवशी नोटीस पाठवली गेली त्या दिवसानंतर दहा दिवसांच्या आत मागणी किंवा आक्षेप मागे घेतला जाणार नाही तर संविदा, पुढील सूचना न देता, विखंडित केल्या जाईल, त्यानंतर विक्रेते खरेदीदारांना ठेवी परत करतील परंतु कोणत्याही व्याजाशिवाय, मालकीचा तपास करण्याचा खर्च किंवा इतर नुकसानभरपाई किंवा जे काही देय असेल ते देतील.

1.[1942] ए. सी. 154,168.

2.[1954] एस. सी. आर. 310

6. जर खरेदीदाराच्या वकिलांनी मालकी हक्काला मान्यता दिली नाही किंवा विक्रेत्यांच्या बाजूने काही चूक झाल्यामुळे उक्त दोन महिन्यांच्या कालावधीत खरेदी पूर्ण झाली नाही, तर ही संविदा विखंडित करण्याचा पर्याय खरेदीदाराकडे असेल आणि अशा परिस्थितीत खरेदीदार हा संविदा तयार करण्यासाठी आणि मालकी हक्क, जाहिरात, बटाकी, पत्रव्यवहार इत्यादींच्या तपासणीसाठी झालेल्या खिशातील खर्चासह, विक्रेत्याकडून बयाणा रक्कम परत मिळवण्याचा हक्कदार असेल. परंतु विक्रेत्यांनी जाणूनबुजून थकबाकी केल्यास विक्रेते, परताव्याच्या तारखेपासून परतफेडीच्या तारखेपर्यंत, खरेदीदारांच्या सर्व खर्चावर 6 टक्के वार्षिक व्याज देखील देतील.

7. जर खरेदीदाराच्या चुकीमुळे विक्री पूर्ण करण्यासाठी दिलेल्या वेळेत पूर्ण झाली नाही, तर विक्रेत्यांना हा करार संपुष्टात आणण्याचा आणि देय पैसा परत मिळवण्याचा अधिकार असेल."

उपरोक्त करारानुसार, उत्तरवादींच्या वकिलांनी हक्कांच्या तपासासाठी 17 मे 1957 रोजी अपीलकर्त्यांच्या वकिलांना हक्कांची कागदपत्रे दिली आणि मे 1957 च्या तिसऱ्या आठवड्यात उत्तरवादींनी उपरोक्त संविदेचे अंशतः पालन करून मालमत्तेचा ताबा अपीलकर्त्यांना दिला. २२ ऑगस्ट १९५७ रोजी, उत्तरवादींनी आणि अपीलकर्त्यांनी मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेतजमीन कायदा, १९४८ च्या कलम ६३ अंतर्गत (यापुढे 'कायदा' म्हणून संदर्भित) जिल्हा उपजिल्हाधिकारी, ठाणे प्रांत यांच्याकडे संयुक्त अर्ज करून उपरोक्त शेतजमीन विकण्याची आणि खरेदी करण्याची परवानगी मागितली. कायद्याच्या कलम 63 मध्ये असे म्हटले आहे:

"63.(1) या कायद्यात तरतूद केल्याप्रमाणे वगळता-

(अ) कोणतीही विक्री (दिवाणी न्यायालयाच्या हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीतील विक्री किंवा जमीन महसूल थकबाकी वसूल करण्यासाठी किंवा जमीन महसूल थकबाकी म्हणून वसूल करण्यायोग्य रकमांसह), कोणतीही जमिन किंवा त्यातील हितसंबंध ह्याची भेट, अदलाबदल किंवा भाडेपट्टी, किंवा

(ब) कोणत्याही जमिनीचे किंवा त्यातील हितसंबंधांचे गहाण, ज्यामध्ये गहाण ठेवलेल्या मालमत्तेचा ताबा गहाण ठेवीदाराला दिला जातो, जो शेतकरी नाही अशा व्यक्तीच्या बाजूने वैध असेल (किंवा जो शेतकरी असल्याने अशा विक्री, भेटवस्तू, अदलाबदल, गहाण किंवा गहाण ठेवल्यानंतर, महाराष्ट्र कृषी जमीन (मालकीची कमाल मर्यादा) कायदा, 1961 अंतर्गत निर्धारित केलेल्या कमाल मर्यादेच्या दोन तृतीयांश क्षेत्रापेक्षा जास्त जमीन धारण करेल किंवा जो कृषी- मजूर नाही):

परंतु, या संदर्भात जिल्हाधिकारी किंवा राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी विहित केलेल्या अटींवर अशा विक्री, भेटवस्तू, अदलाबदल, गहाण किंवा गहाण ठेवण्यास परवानगी देऊ शकेल.

"असे नमूद केले जाऊ शकते की उपरोक्त उद्धृत कलम 63 च्या परंतुकात नमूद केलेल्या अटी मुंबई कुळ वहिवाट आणि शेतजमीन नियम, 1956 (यापुढे 'नियम' म्हणून संदर्भित) च्या नियम 36 द्वारे विहित केल्या गेल्या आहेत त्यातील संबंधित भाग खालीलप्रमाणे आहे:

"36. ज्या अटीवर कलम 63 अंतर्गत जमिनीची विक्री इत्यादीसाठी परवानगी दिली जाऊ शकते.--

(1) कलम 63 च्या उपकलम (1) च्या तरतुदीखाली अधिकृत केलेला जिल्हाधिकारी किंवा इतर अधिकारी, जो एक तर शेतकरी किंवा शेतमजूर नाही किंवा जो शेतकरी असल्याने, मालक किंवा भाडेकरू म्हणून किंवा अंशतः मालक म्हणून आणि अंशतः भाडेकरू म्हणून कमाल मर्यादेच्या क्षेत्रापेक्षा कमी नसलेल्या क्षेत्रफळाच्या मर्यादेनुसार शेती करतो, त्याच्या नावे कोणत्याही जमिनीची विक्री, भेटवस्तू, अदलाबदल, गहाण किंवा गहाण ठेवण्याची परवानगी देऊ शकणार नाही, जोपर्यंत खालीलपैकी कोणत्याही अटींची पूर्तता केल्याशिवाय मंजुरी देण्यात येणार नाही.....

(एफ) ती जमीन वैयक्तिकरीत्या लागवडीसाठी एखाद्या व्यक्तीकडून आवश्यक आहे, जी शेतकरी नसून शेतीचा व्यवसाय करू इच्छित आहे आणि ज्याच्याकडे कलम 32-पी च्या उपकलम (2) च्या खंड (सी) मध्ये नमूद केलेल्या प्राधान्याच्या क्रमाचा विचार करून, अशा व्यक्तीला शेतीचा व्यवसाय करायचा आहे आणि ती वैयक्तिकरीत्या जमीन लागवडीस सक्षम आहे असे प्रमाणपत्र जिल्हाधिकारी यांनी दिले आहे.....

टी.एन.सी.४८ क्रमांकाच्या संप्रेषणाच्या माध्यमातून 8 डिसेंबर 1958 रोजी ठाण्याच्या प्रांत अधिकाऱ्याने उत्तरवादींना सांगितले की, उपरोक्त जमीन अपीलकर्ता क्रमांक १ ला विकण्याची त्यांची विनंती मंजूर केली जाऊ शकत नाही कारण इच्छुक खरेदीदाराने जिल्हाधिकारी यांच्याकडून प्रमाणपत्र प्राप्त केले नव्हते की, "त्याला कृषी व्यवसाय करायचा आहे आणि तो वैयक्तिकरीत्या जमीन लागवडीस सक्षम आहे". 21 जानेवारी 1959 रोजी उत्तरवादींच्या वकिलांनी अपीलकर्त्यांना पत्र लिहून सांगितले की, 17 मे 1957 रोजीच्या विक्रीच्या उपरोक्त करारावर कोणताही परिणाम होऊ शकत नाही, कारण याचिकाकर्ते क्रमांक १ यांना शेतीचा व्यवसाय करायचा आहे आणि ते वैयक्तिकरीत्या जमिनीची लागवड करण्यास सक्षम आहेत असे प्रमाणपत्र मिळवण्यात अपयशी ठरल्याबद्दल, फिर्यादी अधिकाऱ्याने ८ डिसेंबर १९५८ रोजी (वर नमूद केलेल्या) त्यांच्या पत्राद्वारे दाव्याची मालमत्ता विकण्याची परवानगी नाकारली होती. उत्तरवादींच्या वकिलांनी याचिकाकर्त्यांना उक्त संप्रेषणाच्या माध्यमातूनहक्क विलेख परत करण्याचे आवाहन केले आणि असे सांगितले की हक्क विलेख परत केल्यावर, उपरोक्त कराराच्या अंमलबजावणीच्या वेळी त्यांनी भरलेली मूळ पैसा त्यांना परत केली जाईल. ४ मार्च १९५९ रोजी, अपीलकर्त्यांच्या वकिलांनी उत्तरवादींच्या वकिलांना पत्र

लिहून आवश्यक परवानगी मिळवण्यासाठी उच्च अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधण्यासाठी अपीलकर्त्यांना अधिकृत करण्याची विनंती केली. 14 मार्च 1959 रोजी उत्तरवादींच्या वकिलांनी अपीलकर्त्यांच्या वकिलांना उडवाउडवीचे उत्तर दिले की कायद्याच्या तरतुदींचा विचार करून वरिष्ठ अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधल्याने कोणताही उपयुक्त हेतू साध्य होणार नाही. कायद्यान्वये परवानगी किंवा मंजूरी मिळवण्याच्या बाबतीत उत्तरवादींनी अपीलकर्त्यांना सहकार्य करण्यास नकार दिल्यावर, अपीलकर्ता क्रमांक १ याने ८ एप्रिल १९५९ रोजी ठाणे जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज केला, ज्यात उपरोक्त तथ्ये त्याच्या निदर्शनास आणून त्याला शेतकऱ्याचे प्रमाणपत्र आणि उपरोक्त भूखंड खरेदी करण्यासाठी आवश्यक परवानगी देण्यासाठी विचारणा केली. अपीलकर्ता क्रमांक १, यांच्या विनंतीला मान देऊन अतिरिक्त जिल्हाधिकारी, ठाणे ह्यांनी ६ जून १९५९ रोजीच्या त्याच्या आदेशानुसार, अपीलकर्ता क्रमांक १ ह्यांना, नियमांच्या नियम ३६ अंतर्गत, आवश्यक प्रमाणपत्र तसेच नियमांच्या नियम ३६ सह वाचन केलेल्या कायद्याच्या कलम ६३ (१) अंतर्गत आवश्यकतेनुसार उत्तरवादींकडून उपरोक्त भूखंड खरेदी करण्याची परवानगी दिली. हा आदेश पुढीलप्रमाणे होता:--

क्र. सी.बी. /टी.एन. सी १८००

जिल्हाधिकारी कार्यालय, ठाणे,

ठाणे, 6 जून 1959.

वाचा: अर्जदार श्री. जी. जी. पटेल यांचा अर्ज, दिनांक 8 एप्रिल 1959.

वाचा: मामलातदार, ठाणे ह्यांच्या क्र. टी.एन.सी. एस.आर. 400 ने संपणारे दिनांक 11 मे 1959. रोजीचे पेपर्स

आदेश:

याद्वारे श्री. गोविंदभाई गोरधनभाई पटेल यांना कायदा 36 च्या कलम 1 च्या उपखंड 'क' अंतर्गत 8 एप्रिल 1959 रोजी त्यांच्या अर्जावर सदन क्रमांक 404, माजीवाडे, तालुका ठाणे येथे राहणाऱ्या श्री. गोविंदभाई गोरधनभाई पटेल यांना एक प्रमाणपत्र देण्यात आले आहे, जे त्यांना कृषी व्यवसायात यायचे आहे. कलम 32-पी च्या कलम 2 च्या खंड (सी) मध्ये नमूद केलेल्या प्राधान्याच्या यादीचे गुण तपासल्यानंतर, मामलातदार ठाण्याच्या माध्यमातून, श्री गोविंदभाई गोरधनभाई पटेल यांना मुंबई कूळ वहिवाट आणि शेतजमीन कायदा, 1955 अंतर्गत नियम 36 सह कलम 63 (1) अंतर्गत श्री इब्राहिम

इस्माईल जेटपूरवाला इत्यादी कडून खाली नमूद केलेल्या अटींच्या अधीन राहून जमीन खरेदी करण्याची परवानगी दिली जाते.-

गाव	एस. क्र.	एच. क्र.	क्षेत्र.
माजिवडे	415	भाग	6-5 1/4
	289	2 (भाग)	0-36 1/2
	280	1 (भाग)	0-7
	280		4 0-5
			7-13 3/4

अटी:--

वर नमूद केलेली जमीन खरेदी करण्याची परवानगी या अटींच्या अधीन राहून दिली जाते की जर अर्जदार श्री. जी. जी. पटेल यांनी स्वतः जमिनीची लागवड करणे बंद केले किंवा जिल्हाधिकारी यांच्या पूर्वपरवानगीशिवाय विक्री, भेटवस्तू, अदलाबदल, गहाण किंवा गहाण ठेवून त्या जमिनीतील त्यांचे हितसंबंध हस्तांतरित केले तर कलम 63 च्या उपकलम (1) अंतर्गत दिलेली परवानगी रद्द करण्यात आल्याचे मानले जाईल.

एसडी/-

अतिरिक्त-जिल्हाधिकारी साठी,

ठाणे ".

25 जून 1959 रोजी, अपीलकर्त्यांच्या वकिलांनी उत्तरवादींच्या वकिलांना संबोधित केलेल्या पत्राद्वारे उपरोक्त 6 जून, 1959 रोजीच्या अतिरिक्त जिल्हाधिकारी, ठाणे ह्यांच्या आदेश क्र. सी.बी./टी.ई.सी./1800 ची प्रत पाठवीत ज्याद्वारे अपीलकर्ता क्रमांक १ ला उपरोक्त भूखंडांच्या खरेदीसाठी परवानगी दिली आणि उत्तरवादींना विनंती केली की त्यांच्या अशिलांना विक्री केव्हा पूर्ण करायची आहे हे त्यांना कळवावे आणि त्यांना ठाणे जिल्हाधिकारी यांच्या नोंदींमध्ये त्यांच्या नावावर मालमत्ता हस्तांतरित करण्यात आली आहे का, असे विचारले. त्यानंतर उत्तरवादींच्या वकिलांनी 30 जून, 1959 रोजी अपीलकर्त्यांच्या वकिलांना उद्देशून लिहिलेल्या पत्राद्वारे उत्तर दिले की त्यांचे अशील उपरोक्त परवानगीची दखल घेऊ शकत नाहीत. त्यानंतर उत्तरवादींनी 25 ऑगस्ट 1959 रोजी अपीलकर्त्यांना हक्क विलेख परत

करण्यासाठी आणि उपरोक्त मालमत्तेचा ताबा परत मिळवण्यासाठी नोटीस बजावली. त्यानंतर, अपीलकर्त्यांच्या वकिलांनी 24 नोव्हेंबर 1959 रोजी उत्तरवादींच्या वकिलांना पत्र लिहून असे निदर्शनास आणून दिले की अपीलकर्ता क्रमांक 1 ने जिल्हाधिकारी यांच्याकडून आवश्यक मंजूरी मिळवल्यानंतर, उत्तरवादींना विक्री पूर्ण करणे आणि अपीलकर्ता क्रमांक 1 च्या बाजूने हस्तांतरण अंमलात आणणे बंधनकारक आहे आणि उत्तरवादी ज्या पद्धतीने प्रयत्न करीत होते त्या पद्धतीने उपरोक्त संविदा संपुष्टात आणली जाऊ शकत नाही. २४ नोव्हेंबर १९५९ रोजी अपीलकर्त्यांनी केलेल्या उपरोक्त संवादाकडे लक्ष न देता, उत्तरवादींनी १७ नोव्हेंबर १९५९ रोजी ठाणे येथील दिवाणी न्यायाधीशांच्या न्यायालयात, दिवाणी न्यायाधीश, वरिष्ठ स्तर, ठाणे यांच्या न्यायालयात, 16 मे 1957 रोजी केलेला उपरोक्त करार कायद्याने रद्दबातल आणि कायदेशीर परिणाम नसलेला आणि उपरोक्त मालमत्तेच्या ताबा असल्याबद्दल आणि नुकसानभरपाईसाठी देखील, 17 नोव्हेंबर 1959 रोजी खटला क्रमांक ३६/१९५९ म्हणून दिवाणी खटला दाखल केला. जून 1957 पासून मालमत्तेचा ताबा मिळेपर्यंत मालमत्ता चुकीच्या पद्धतीने राखून ठेवल्यास दरमहा 150 रुपये. अपीलकर्त्यांनी तीव्र विरोध करूनही, ट्रायल कोर्टाने उत्तरवादींच्या बाजूने दाव्याचा हुकूमनामा दिला, जो अपीलकर्त्यांना त्यांनी दिलेला मोबदला किंवा न्यायालयात बयाणा रक्कम रु. 5,000/- आणि नुकसानभरपाईची पैसा रु. 882.25 इतर गोष्टींबरोबरच, 16 मे 1957 रोजीची उपरोक्त करार, जो कायद्याच्या कलम 63 चे उल्लंघन करणारा होता, ती सुरुवातीला रद्दबातल होती, ती जून 1957 मध्ये उत्तरवादींना रद्दबातल असल्याचे आढळून आले, जेव्हा त्यांना कायद्याच्या कलम 63 अंतर्गत परवानगी आवश्यक असल्याचे आढळले. न्यायचौकशी न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयामुळे आणि हुकूमनाम्यामुळे नाराज झालेल्या अपीलकर्त्यांनी हे प्रकरण मुंबई उच्च न्यायालयात अपील म्हणून नेले, परंतु त्यांचे अपील निष्फळ ठरले. उच्च न्यायालयाने असे मत मांडले की विक्री करण्याचा उपरोक्त करार सुरुवातीपासूनच रद्दबातल नव्हता कारण कायद्याच्या कलम 63 मध्ये स्वतः जिल्हाधिकारी किंवा राज्य सरकारने त्या वतीने अधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याच्या परवानगीने बिगर-शेतकरी व्यक्तीच्या बाजूने विक्री इत्यादींची कल्पना केली आहे, जी विहित केलेल्या अटींच्या अधीन आहे आणि नियमांच्या नियम 36 मध्ये संबंधित प्राधिकरणाकडून केवळ प्रमाणपत्र विहित केले आहे की इच्छुक खरेदीदार शेतकऱ्याचा व्यवसाय स्वीकारू इच्छित आहे. तथापि, उच्च न्यायालयाने असे मत व्यक्त केले की 8 डिसेंबर 1959 रोजी जेव्हा प्रांत अधिकाऱ्याने उत्तरवादींना मालमत्ता अपीलकर्त्यांना विकण्याची परवानगी नाकारली तेव्हा उपरोक्त करार अंमलात आणणे अक्षम झाले. 21 जानेवारी 1959 रोजी उत्तरवादींनी अपीलकर्त्यांना लिहिलेल्या उपरोक्त पत्राने करार संपुष्टात आणला नाही किंवा रद्द केला नाही, असा परिणाम म्हणून अपीलकर्त्यांच्या वतीने सादर केलेला युक्तिवाद फेटाळून लावत उच्च न्यायालयाने पुढे म्हटले की, हे पत्र करार रद्द करण्यासारखे आहे.

याचिकेच्या समर्थनार्थ हजर होऊन, अपीलकर्त्यांचे वकील श्री. भट्ट यांनी कडकडून विनंती केली आहे की, जमीन विकण्यास उत्तरवादींना परवानगी नाकारणाऱ्या प्रांत अधिकाऱ्याने दिलेल्या उपरोक्त

आदेशामुळे संविदेचे पालन करणे अशक्य झाले नाही; हा आदेश केवळ प्रशासकीय स्वरूपाचा होता आणि कायद्याच्या कलम ६३ अंतर्गत अपीलकर्त्यांनी केलेला दुसरा अर्ज करण्यास अडथळा आणत नव्हता; हा करार २५ जून १९५९ रोजी अस्तित्वात होता, जेव्हा अपीलकर्त्यांनी आवश्यक परवानगी आणि अतिरिक्त जिल्हाधिकारी, ठाणे यांच्याकडून प्रमाणपत्र मिळवले होते आणि भारतीय संविदा अधिनियम कलम ५६ सध्याच्या प्रकरणात लागू केले गेले नव्हते, कारण संविदेचे पालन करणे अशक्य झाले नव्हते.

दुसरीकडे उतरवादींचे वकील श्री. सचिन चौधरी यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की ह्या संविदेचे पालन करणे अशक्य झाले आणि त्यामुळे ते रद्दबातल झाले ८ डिसेंबर १९५८ रोजी जेव्हा प्रांत अधिकाऱ्याने उतरवादींना दाव्याची मालमत्ता अपीलकर्त्यांना विकण्याची परवानगी देण्यास नकार दिला आणि कायद्याच्या कलम ६३ अंतर्गत जिल्हाधिकारी यांच्या समवर्ती अधिकारक्षेत्र असणाऱ्या प्रांत अधिकाऱ्याने ८ डिसेंबर १९५८ रोजी दिलेल्या त्याच्या आदेशानुसार उतरवादींना वादातीत मालमत्ता विकण्याची परवानगी देण्यास नकार दिला, जो न्यायिकवत स्वरूपाचा होता आणि अपील किंवा पुनरीक्षणात बाजूला ठेवला गेला नव्हता, तेव्हा अपीलकर्त्यांना परवानगी देणे जिल्हाधिकारी ह्यांच्या अधिकारितेत नव्हते.

या प्रकरणात निर्धारणासाठी दोन प्रश्न उद्भवतात-- (१) प्रांत अधिकाऱ्याच्या ८ डिसेंबर १९५८ च्या आदेशामुळे १६ मे १९५७ रोजी केलेला उपरोक्त संविदेचे पालन करणे अशक्य झाले का, भारतीय संविदा अधिनियम कलम ५६ अन्वये ते रद्दबातल झाले का आणि (२) प्रांत अधिकाऱ्याने, ठाणे येथे दिनांक ८ डिसेंबर १९५८ रोजी दिलेला नाकारण्याचा उपरोक्त आदेश लक्षात घेता, ठाण्याचे अतिरिक्त जिल्हाधिकारी कायद्याच्या कलम ६३ आणि नियमांच्या नियम ३६ अन्वये मंजुरी आणि प्रमाणपत्र देण्यास सक्षम नव्हते का? पहिल्या प्रश्नाचे उत्तर भारतीय संविदा अधिनियम कलम ५६ मध्ये आढळणाऱ्या 'पालन करणे अशक्य' या अभिव्यक्तीच्या रचनेवर अवलंबून आहे, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे:

"५६. एखादी अशक्य कृती करण्याची संविदा स्वतःच रद्दबातल असते - एखादी कृती करण्याची संविदा जी संविदा केल्यानंतर अशक्य होते, किंवा, एखाद्या घटनेमुळे ज्याला वचनदाता रोखू शकला नाही, बेकायदेशीर असतो, जेव्हा कृती अशक्य किंवा बेकायदेशीर होते तेव्हा रद्द होतो. जर एखाद्या व्यक्तीने त्याला माहित असलेले काहीतरी किंवा वाजवी तत्परतेने जे माहित असते असे काही करण्याचे वचन दिले असेल आणि जे वचनग्राह्याला अशक्य किंवा बेकायदेशीर आहे हे माहित नसेल, तर अशा वचनदात्याने अशा वचनग्राह्याला वचन न पाळल्यामुळे झालेल्या कोणत्याही नुकसानीची भरपाई दिली पाहिजे."

वरील उद्धृत विभागात वापरलेल्या 'पालन करणे अशक्य' या उपरोक्त अभिव्यक्तीचा अर्थ लॉर्ड लॉरेबर्नने टॅम्पफिन स्टीमशिप कंपनी लिमिटेड वि.अँग्लो-मेक्सिकन पेट्रोलियम प्रॉडक्ट्स कंपनी लिमिटेड' 403 मध्ये केलेल्या पुढील निरीक्षणावरून स्पष्ट होईल, ज्यामध्ये सामान्यतः निराशेशी संबंधित कायद्याचे अभिजात आणि नेमकं स्पष्टीकरण मानले जाते:

"जर सारतः संपूर्ण संविदा ही कामगिरीसाठी अशक्य झाला किंवा दुसऱ्या शब्दांत, ज्या कारणासाठी दोघेही जबाबदार नव्हते अशा एखाद्या कारणामुळे अव्यवहार्य झाला तर पक्षांना माफ केले जाईल."

आम्ही या दृष्टिकोनाशी पूर्णपणे सहमत आहोत, ज्याला सत्यव्रत घोष - विरुद्ध - मुगनीरन बांगूर आणि कंपनी आणि अन्न एक (वर नमूद केलेले) आणि श्रीमती. सुशीला देवी आणि अन्न. एक - वि. - हरी सिंग आणि इतर² मधील या न्यायालयातील निर्णयांचेही समर्थन मिळते. जेथे असे ग्राह्य धरले गेले होते की संविदेचे पालन अश्या वेळी अशक्य होते जर ती पक्षांच्या उद्दिष्ट आणि प्रयोजनाच्या दृष्टिकोनातून अव्यवहार्य ठरले असेल आणि जर एखादी अप्रिय घटना किंवा परिस्थितीतील बदल, ज्या पायावर पक्षांनी त्यांचा सौदा केला होता त्याच पायाला पूर्णपणे विस्कटून टाकत असेल, तर असे म्हटले जाऊ शकते की वचनदात्याला त्याने वचन दिलेले कार्य करणे अशक्य वाटले. सत्यव्रत घोष - विरुद्ध - मुगनीरन बांगूर अँड कंपनी आणि अन्न (वर नमूद केलेले) मध्ये न्यायमूर्ति मुखर्जी, ज्यांना निराशेच्या विषयावरील अग्रगण्य अधिकारीता आहे यांनी केलेल्या खालील निरीक्षणांचा संदर्भ घेणे या टप्प्यावर फायदेशीर ठरेल:

"या कलमाचा पहिला परिच्छेद इंग्लंडप्रमाणेच कायदा मांडतो. हे अशा एखाद्या गोष्टीबद्दल बोलते जे स्वाभाविकपणे किंवा त्याच्या स्वभावाने अशक्य आहे आणि असे कृत्य करण्यासाठी कोणालाही स्पष्टपणे निर्देशित केले जाऊ शकत नाही. दुसऱ्या परिच्छेदात, मान्य केलेल्या कायद्याची अशक्यता किंवा बेकायदेशीरपणा यावर नियंत्रण ठेवून कराराच्या अंमलबजावणीशी संबंधित कायद्याचा उल्लेख केला आहे. या परिच्छेदाचे शब्दलेखन अगदी सामान्य आहे आणि जरी त्याच्याशी जोडलेली उदाहरणे अजिबातच नसली तरीही, ते कायद्यात वापरलेल्या सामान्य शब्दांचे अवमूल्यन करू शकत नाहीत. हे अगदी स्पष्ट आहे की 'अशक्य' हा शब्द येथे भौतिक किंवा शब्दशः अशक्यतेच्या अर्थाने वापरला गेला नाही. एखाद्या कृतीची अंमलबजावणी अक्षरशः अशक्य असू

1.[1916] 2AC 397

2.[1971] 2S.C.C. 288

शकत नाही परंतु ज्या उद्देशाने आणि प्रयोजनाने केली आहे त्या दृष्टिकोनातून ती अव्यवहार्य आणि निरुपयोगी असू शकते. पक्षांच्या नजरेत होते; आणि जर एखादी अप्रिय घटना किंवा परिस्थितीतील बदल, ज्या पायावर पक्षांनी त्यांचा सौदा केला, त्याच पायाला पूर्णपणे विस्कटून टाकत असेल, तर असे म्हटले जाऊ शकते की वचनदात्याला त्याने वचन दिलेले कार्य करणे अशक्य वाटले.

जरी इंग्लंडमधील न्यायाधीश आणि न्यायशास्त्रज्ञांनी निराशेच्या सिद्धांताच्या न्यायिक आधारासंदर्भात विविध सिद्धांत मांडले असले, तरी ज्या मूलभूत कल्पनेवर हा सिद्धांत आधारित आहे ती म्हणजे कराराच्या अंमलबजावणीची अशक्यता:खरे तर अशक्यता आणि नैराश्य हे बऱ्याचदा अदलाबदल करण्यायोग्य अभिव्यक्ती म्हणून वापरले जातात. असे म्हटले जाते की, बदललेल्या परिस्थितीमुळे संविदेचे पालन करणे अशक्य होते आणि पक्षांना पुढील कारवाईपासून मुक्त केले जाते कारण त्यांनी अशक्यतेचे पालन करण्याचे वचन दिले नव्हते.”

सध्याच्या प्रकरणात, संबंधित करारामध्ये अशी कोणतीही शर्त किंवा अट नाही ज्यामध्ये असे नमूद केले आहे की कायद्याच्या कलम ६३ अंतर्गत परवानगी देण्यास प्रांत अधिकाऱ्याने नकार दिल्यास हा करार अव्यवहार्य मानला जाईल. त्यामुळे दोन्ही पक्ष संविदा अधिनियमाच्या कलम 56 द्वारे पूर्णपणे बांधील आहेत, ज्यानुसार संविदा केवळ तेव्हाच रद्द होते जेव्हा संविदा केल्यानंतर प्राप्त परिस्थिती एखादा अडथळा निर्माण होतो ज्यामुळे ती अव्यवहार्य ठरते. उत्तरवादींच्या वतीने मांडण्यात आलेल्या युक्तिवादावर, ८ डिसेंबर १९५८ रोजी प्रांतधिकारी, ठाणे प्रांताच्या उपरोक्त उद्धृत आदेशाने करार अव्यवहार्य केला आहे का हा प्रश्न उद्भवतो. या प्रश्नाचे उत्तर निःसंशयपणे नकारात्मक आहे. हे लक्षात घेतले जाईल की, हा आदेश इतका आपत्तीजनक नव्हता की ज्याने संपूर्ण उद्देश आणि प्रयोजनाच्या मुळावर हल्ला झाला असे म्हटले जाऊ शकते, ज्यासाठी पक्षांनी संबंधित सौदा केला होता किंवा संविदा अव्यवहार्य किंवा पालनासाठी अशक्य होईल. आदेशाचा काळजीपूर्वक अवलोकन केल्यास असे दिसून येईल की तो निर्णायक नव्हता किंवा उपरोक्त अर्जाच्या गुणवत्तेवर तो मंजूर करण्यात आला नव्हता. अपीलकर्त्यांनी नियमांच्या नियम ३६ (एफ) नुसार आवश्यक प्रमाणपत्र प्राप्त केले नव्हते या केवळ तांत्रिक कारणास्तव प्रांत अधिकाऱ्याने परवानगी नाकारली होती. हे कोणत्याही प्रकारे अपीलकर्त्यांना जिल्हाधिकारी, थाना प्रांत यांच्याकडे नव्याने अर्ज करण्यास प्रतिबंधित करत नाही, कायद्याच्या कलम ६३ आणि नियमांच्या नियम ३६(एफ) च्या वाक्यांशांनुसार आवश्यक प्रमाणपत्र देण्यास सक्षम असलेले एकमेव प्राधिकरण असल्याचे दिसते. उपरोक्त प्रमाणपत्र मिळाल्यानंतर जमिनीची विक्री आणि खरेदीसाठी आवश्यक परवानगी मिळावी यासाठी जिल्हाधिकारी किंवा अतिरिक्त जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज करण्यासही या आदेशाने अपीलकर्त्यांना

कोणतेही बंधन घातले नाही. त्यामुळे आमचे स्पष्टपणे असे मत आहे की संविदा अधिनियम कलम 56 ला लागू करण्यासाठी कोणताही अनुचित प्रकार किंवा परिस्थितीतील बदल ही संविदा प्रत्यक्षात किंवा कायदेशीररित्या पालन करणे अशक्य बनवण्यासाठी केला जात नाही.

दुसऱ्या प्रश्नाचे उत्तर दोन सहाय्यक प्रश्नांची उत्तरे देतात (i) जेव्हा कायद्याच्या कलम 63 (1) च्या तरतुदीनुसार परवानगी देण्यास नकार देतात तेव्हा राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी किंवा जिल्हाधिकारी प्रशासकीय किंवा न्यायिक किंवा न्यायिकवत क्षमतेने काम करतात का? आणि (2) प्रांताधिकारी ठाणे यांनी 8 डिसेंबर 1958 रोजी दिलेला उपरोक्त आदेश गुणवत्तेनुसार होता की अन्यथा. (1) या प्रश्नाकडे वळताना, हे सूचित करणे आवश्यक आहे की कायद्याच्या कलम 63 मध्ये असे काहीही नाही की या कलमाच्या उपकलम (1) च्या तरतुदीनुसार आपल्या अधिकारक्षेत्राचा वापर करताना जिल्हाधिकारी किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याला न्यायिकदृष्ट्या किंवा मान्यताप्राप्त न्यायिक निकषांनुसार कार्य करावे लागेल. कोणत्याही पक्षाच्या अधिकारावर परिणाम करणारा कोणताही प्रश्न ठरवण्यासाठी जिल्हाधिकारी किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याची आवश्यकता असलेल्या कायद्याच्या उपरोक्त कलमात काहीही नाही. म्हणून, उपरोक्त परंतुकांतर्गत जिल्हाधिकारी किंवा अधिकृत अधिकारी जे कार्य करतात ते प्रशासकीय आहे आणि न्यायिक किंवा न्यायिकवत नाही. विषयाला धरून काही निर्णयांबद्दल निर्देश देणे योग्य ठरेल ए. के. भास्कर - विरुद्ध - महाधिवक्ता¹ मध्ये केरळ उच्च न्यायालयाच्या पूर्ण खंडपीठाने असे म्हटले आहे की, महाधिवक्त्यांनी दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ९२ अन्वये मंजूरी देण्याचा किंवा देण्यास नकार देण्याचा निर्णय, त्यांना मत तयार करावे लागेल आणि कोणत्याही प्रकारे निष्कर्षपर्यंत पोहोचावे लागेल या वस्तुस्थिती न जुमानता, न्यायिक किंवा न्यायिकवत नाही. अलाहाबाद आणि राजस्थान उच्च न्यायालयांचे शांतानंद - वि. - महाधिवक्ता² आणि श्रीमाली लाल - वि. - महाधिवक्ता³ प्रकरणातील निर्णयही अशाच परिणामाचे आहेत. अब्दुल कासिम - वि. - मो. दाऊद⁴ मध्ये मुस्लिम वक्फ कायदा, 1954 च्या कलम 55 (2) अंतर्गत खटला दाखल करण्याची मंजूरी देताना किंवा रोखताना, वक्फ मंडळ न्यायिक किंवा न्यायिकवत क्षमतेने काम करत नाही, तर केवळ प्रशासकीय क्षमतेने काम करते, असे याने म्हटले होते. दि स्टेट ऑफ मद्रास - वि. - सी. पी. सारथी आणि अन्न⁵. एक मध्ये या न्यायालयाने असे म्हटले होते की, औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम 10 अंतर्गत संदर्भ देताना सरकारने केलेली कृती ही केवळ एक प्रशासकीय कृती होती आणि कायद्याच्या कलम 10 (1) अंतर्गत संदर्भ देण्यापूर्वी सरकारला औद्योगिक विवाद अस्तित्वात असल्याचे त्याच्या निदर्शनास आणून दिलेल्या तथ्यांवर आणि परिस्थितीवर समाधान मानावे लागत होते, त्यामुळे हा कायदा न्यायिक किंवा न्यायिकवत होत नाही.

1) ए. आय. आर. 1962 के.इ.आर. 90. 2) ए. आय. आर. 1955 ऑल. 372 3) ए. आय. आर. 1955 राज. 166.

4) ए. आय. आर. 1961 एम.ए.डी.244 5) ए. आय. आर. 1953 एस. सी. 53.

प्रश्न (ii) च्या संदर्भात असे म्हटले जाऊ शकते की प्रांत अधिकारी जरी जिल्हाधिकारी, ठाणे प्रांत यांच्या समवर्ती अधिकारक्षेत्राचा वापर करत असला, तरी उत्तरवादींनी केलेल्या अपीलकर्त्यांनी पुष्ठांकीत केलेल्या आणि वादातीत मालमत्ता विकण्याची आणि खरेदी करण्याची परवानगी मागणाऱ्या आधीच्या अर्जाच्या गुणवत्तेवर त्याने कोणतेही आदेश दिले नाहीत. आधीच नमूद केल्याप्रमाणे, इच्छुक खरेदीदाराने नियमांच्या नियम ३६ (एफ) अंतर्गत आवश्यक प्रमाणपत्र प्राप्त केले नव्हते या आधारावर त्याने आदेश पारित केला होता. हे सर्वविदित आहे की गुणवत्तेच्या आधारे नव्हे तर केवळ औपचारिक दोषामुळे प्राधिकरणाद्वारे कार्यवाही रद्द करणे हे न्यायनिवाड्याच्या सामान्य तत्त्वांच्या लागू होण्याला आकर्षित करणार नाही आणि हे समवर्ती अधिकारक्षेत्राच्या प्राधिकरणाला त्याच अनुतोषा साठी त्यानंतरच्या कार्यवाही विचारात घेण्यास आणि गुणवत्तेच्या आधारावर योग्य ते आदेश पारित करण्यापासून प्रतिबंधित करणार नाही. (पुतली मेहेती वि. तुलजा^६ पहा. जेथे निवृत्तीवेतन कायद्याच्या कलम ६ अन्वये जिल्हाधिकारी प्रमाणपत्र सादर करण्यास फिर्यादीने वगळल्याबद्दलचा पूर्वीचा दावा फेटाळल्या गेला होता, त्याच कारवाईच्या कारणास्तव दुसरा दावा प्रतिबंधक ठरला नाही असे मानले गेले होते आणि जेथे पेथापेरुमल - वि. - मुरुगांडी^७ मध्ये फिर्यादीच्या पैसा वसूल करण्यासाठीचा पहिला दावा उत्तराधिकार प्रमाणपत्र सादर करण्याच्या असफलतेमुळे फेटाळल्या गेला त्याच अनुतोषा साठी दुसऱ्या कार्यवाहीला प्रतिबंधक ठरू नये म्हणून निर्णय घेण्यात आला. त्यामुळे, आमचे असे मत आहे की प्रांत अधिकाऱ्याने दिलेला पूर्वीचा आदेश केवळ एक प्रशासकीय आदेश असल्याने आणि दाव्याच्या गुणवत्तेवर पारित न झाल्याने, वैधानिक बंदीच्या अनुपस्थितीत, नियमांच्या नियम ३६ (एफ) अंतर्गत, आवश्यक प्रमाणपत्र मंजूर करण्यावर, कायद्याच्या कलम ६३ (१) च्या तरतुदीनुसार प्रकरणाच्या गुणवत्तेवर आक्षेपार्ह आदेश पारित करण्याचा जिल्हाधिकारी यांचा अधिकार कमी झाला नाही.

वरील कारणांमुळे, आम्ही अपील मंजूर करतो, खालील न्यायालयांनी दिलेले निर्णय आणि हुकूम रद्द करतो आणि उत्तरवादींचा दावा फेटाळतो, परंतु केस ची परिस्थिती लक्षात घेऊन, खर्चाबाबत कोणताही आदेश न देता.

अपील मंजूर.

६) आय. एल. आर. ३ बी.ओ.एम. २२३. ७)१८ एम.ए.डी. ४६६.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".